

Wojciech Kuźmicki¹

**PRZYGOTOWANIE DO ZWOLNIENIA Z ZAKŁADU
KARNEGO NA PODSTAWIE ART. 164 KODEKSU
KARNEGO WYKONAWCZEGO. STAN REALIZACJI
I POTRZEBY ROZWIĄZAŃ SYSTEMOWYCH**

**PREPARATION FOR RELEASE FROM PRISON ON
THE BASIS OF ART. 164 OF THE EXECUTIVE PENAL
CODE. IMPLEMENTATION STATUS AND NEEDS OF
SYSTEMIC SOLUTIONS**

Otrzymano: 06.11.2019 Zaakceptowano: 14.04.2020 Opublikowano: 12.08.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.3045

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Zaprezentowany artykuł podejmuje problematykę readaptacji skazanych w ramach realizacji programu przygotowania do zwolnienia z zakładu karnego na podstawie art. 164 Kodeksu karnego wykonawczego. Autor przedstawia założenia omawianej instytucji prawa karnego wykonawczego. Następnie podejmuje się zdefiniowania obszarów działalności i konkretnych zadań kuratora dla dorosłych, realizującego przygotowanie skazanego do opuszczenia zakładu karnego w świetle obowiązujących przepisów oraz własnej praktyki. Dostrzega braki w obowiązujących przepisach w zakresie szczegółowego określenia zadań i procedur postępowania organu realizują-

¹ Mgr Wojciech Kuźmicki, kurator specjalista, kierownik II Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego we Włocławku, wieloletni członek Kujawsko-Pomorskiej Terenowej Rady do Spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym, autor do korespondencji: Wojciech Kuźmicki, e-mail: wojciech-70-70@tlen.pl, ORCID: 0000-0002-6590-1083.

cego „program zwolnieniowy”. Wskazuje na konkretne przykłady i potrzebę stworzenia określonych uregulowań prawnych. Postuluje wypracowanie spójnego i komplementarnego systemu społecznej readaptacji skazanych, w którym każda instytucja zobowiązana do realizacji powyższego celu miałaby wyraźnie określoną rolę i zadania w praktyce.

Słowa kluczowe: readaptacja, skazany, przygotowanie do zwolnienia, program zwolnieniowy, kurator, tutor, komisja penitencjarna, zakład kar-ny, inkluzja

Abstract

The presented article addresses the issue of readaptation of convicts, as part of a program of preparation for release from prison on the basis of art. 164 of the Executive Penal Code. The article outlines the institution of executive penal law. Following this, it defines the areas of activity and specific tasks of probation officers for adults, who are in charge of preparing convicts to leave the prison, whereby analyzing them in the light of the applicable regulations and the author's own practice. The author describes the deficiencies in the applicable provisions regarding the detailed specification of tasks and procedures of the body preparing the “release program”. The paper also indicates individual examples, highlighting the need to develop specific legal regulations. The author postulates the development of a coherent and complementary system of social readaptation of convicts, clearly defining the roles and responsibilities of each institution obliged to implement the fore-mentioned objective.

Key words: readaptation, convict, preparation for release, release program, probation officer, tutor, penitentiary commission, prison, inclusion

Wstęp

Readaptację społeczną osób skazanych można uznać za proces, któremu podlegają wszyscy skazani, niezależnie od stosowanych w stosunku do nich środków i form oddziaływania (izolacyjnych lub nie izolacyjnych). Pojęcie readaptacji społecznej należy definiować w kategoriach ponownego przystosowania się jednostki do aktywnego i samodzielnego funkcjonowania, a wyrażającego się w pełnieniu ról społecznych związanych z podstawowymi sferami ludzkiej egzystencji². Nadto ma ona przeciwdziałać poczuciu wykluczenia i odrzucenia społecznego³. Tu warto wymienić zjawiska negatywnie wpływające na proces readaptacji do warunków wolnościowych, takie jak: stygmatyzacja, uprzednia izolacja, marginalizacja, bezrobocie, bezdomność, pauperyzacja⁴. W ocenie W. Ambrozika, readaptacja społeczna jest ściśle powiązana z pojęciami socjalizacji i resocjalizacji. Stanowi uwięczenie podejmowanych wcześniej oddziaływań resocjalizacyjnych. To pozwala, w ocenie wymienionego badacza, na przyjęcie następującej tezy: im bardziej dana jednostka poddała się procesowi społecznej readaptacji, tym bardziej została zresocjalizowana⁵. Prawidłowo przeprowadzony proces resocjalizacji nie daje jeszcze gwarancji powodzenia w readaptacji społecznej jednostki. Sukces w tym procesie jest uzależniony od czynników tkwiących w samym sprawcy (jest warunkowany poziomem jego wykołejenia), stanu dokonanych przemian w samej jednostce oraz warunków środowiskowych⁶.

W stosunku do osób opuszczających zakłady karne szczególnie ważnym wydaje się wsparcie – wzmocnienie (*empowerment*) i pomoc postpenitencjarna świadczona przez szeroki wachlarz instytucji i organizacji po środowisko lokalne, w którym winien nastąpić w dalszej przyszłości proces destygmatyzacji. W celu społecznej readaptacji skazanych do warunków wolnościowych instytucje i organizacje pozarządowe niosące pomoc osobom opuszczającym zakłady karne i areszty śledcze winny koncentro-

² W. Ambrozik, *Proces readaptacji społecznej i jego istota*, w: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, red. B. Urbana, J.M. Stanik, t. 2, Warszawa 2007, s. 182.

³ A. Kieszkowska, *Inkluzyjno-katalektyczny model reintegracji społecznej skazanych; konteksty resocjalizacyjne*, Kraków 2012, s. 40.

⁴ M. Lubińska-Bogacka, *Problemy readaptacji skazanych i pomoc w ich resocjalizacji*, Kraków 2017, s. 105–108.

⁵ W. Ambrozik, *op. cit.*, s. 183.

⁶ *Ibidem*, s. 184.

wać w szczególności na działaniach związanych z pomocą w znalezieniu zakwaterowania, z wdrożeniem do podjęcia pracy zarobkowej, bieżącego wsparcia materialnego, poradnictwa, kontynuowania terapii lub leczenia, oraz odbudowywaniem więzi z rodziną, środowiskiem lokalnym⁷.

Problematyka readaptacji społecznej skazanych stanowi istotny element polityki karnej w zapobieganiu przestępczości powrotnej wielu państw na świecie. Do państw-pionierów rozwiązań na rzecz przyszłej reintegracji społecznej należy Wielka Brytania, która wprowadziła do swojego systemu penitencjarnego w roku 2015 instytucję pośrednią pomiędzy więzieniem a powrotem do warunków wolnościowych – *resettlement prisons*⁸. Podobny system instytucji ma w swojej ofercie Hiszpania, w której funkcjonują placówki otwarte – *obiertos*, centra Inkluzji Społecznej – *Centros de Insercion Social* oraz instytucje przejściowe – *dependent units*⁹. Z kolei w Stanach Zjednoczonych należy wymienić instytucje typu *halfway houses*, które nawiązują do koncepcji reintegracji społecznej w środowisku lokalnym więźnia¹⁰.

W procesie reintegracji społecznej osób pozbawionych wolności aktywną rolę spełniają kuratorzy sądowi, czego dowodem są doświadczenia kuratorów w Wielkiej Brytanii. Kurator sądowy podejmuje tam współpracę ze skazanym już od momentu pozbawienia go wolności. Przed opuszczeniem zakładu karnego wspólnie z nim opracowuje plan działań, jakie winien on podjąć na wolności¹¹. Z kolei w Danii osoba w razie tymczasowego aresztowania może liczyć na wsparcie kuratora już w terminie dwóch tygodni od aresztowania. Pomaga on w nawiązaniu kontaktu z rodziną, pracodawcą, służbami socjalnymi. Kontakt ten ma istotne znaczenie psychologiczne dla osoby pozbawionej wolności¹².

⁷ W. Ambrozik, *Proces readaptacji społecznej i jego istota*, w: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, red. B. Urban, J.M. Stanik, t. 2, Warszawa 2007, s. 188–189.

⁸ A. Kacprzak, *Współczesne aspekty resocjalizacji przestępców w wybranych krajach europejskich*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia sociologica” 2017, nr 62, s. 63–81.

⁹ *Ididem*, s. 70.

¹⁰ K. Gucwa-Porębska, *Formy wsparcia dla osób skazanych przedterminowo opuszczających zakłady karne*, Kraków 2015, s. 70–71.

¹¹ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *Przygotowanie skazanego do życia na wolności*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. K. Stasiak, Warszawa 2018, s. 537.

¹² M. Kępińska-Jakobsen, *Służby probacyjne i więzienne w Danii – analiza statystyczno-organizacyjna*, w: *Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej w Polsce. Historia – Tężejność – Przyszłość. Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Ustka 15–17 czerwca 2009 roku*, red. K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak, Kraków 2010, s. 266.

Podobne cele w stosunku do wyżej przedstawionych przykładów ma w sobie instytucja przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego na podstawie art 164 Kodeksu karnego wykonawczego¹³. Niestety dotychczasowe badania, jak i codzienna praktyka wskazują na potrzebę doprecyzowania jej założeń poprzez stworzenie odpowiednich norm prawnych, realizowanych zadań i czynności we wprowadzonej do polskiego prawa karnego wykonawczego instytucji przygotowania do życia skazanego po zwolnieniu z zakładu karnego¹⁴. Fakt ten niewątpliwie ma wpływ na marginalne wykorzystanie powyższej instytucji w ramach społecznej readaptacji skazanych, w odniesieniu do wszystkich zadań realizowanych przez kuratora sądowego. Wskazują na to dane statystyczne ilustrujące stan obciążenia prowadzonymi sprawami związanymi z przygotowaniem do zwolnienia w trybie art. 164 k.k.w. na tle wszystkich prowadzonych spraw przez kuratorów dla dorosłych. Na ogólną liczbę **268 093** spraw prowadzonych przez kuratorów dla dorosłych w ostatnim dniu **2019** roku sprawy związane z przygotowaniem skazanego do zwolnienia z zakładu karnego w tym okresie stanowiły liczbę zaledwie **1 142**, co daje **2,34%** ogółu prowadzonych spraw¹⁵.

Analiza założeń stanu funkcjonowania wymienionej instytucji, a co za tym idzie sformułowane propozycje rozwiązań, zostały oparte na indywidualnych przypadkach dotychczas prowadzonych przez autora postępowań, własnej obserwacji, przeprowadzonej kwerendzie dokumentów – z akt „Ps” –przygotowania do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, dotychczasowej praktyce pracy. Istotnym wkładem dla pozyskanej wiedzy jest realizowanie przez autora od roku 2004 zadań związanych z przygotowaniem skazanych do zwolnienia z zakładu karnego. Kierując się własną praktyką, współpracą z administracją zakładu karnego autor wykorzystał takie metody i techniki badawcze, jak analiza treściowa i formalna dokumentów, rozmowa, wywiad¹⁶.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2020, poz. 523 t.j.) – zwana dalej k.k.w.

¹⁴ Na ten aspekt w przeszłości zwrócił uwagę M. Kiryluk, zob. M. Kiryluk, *Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu (w trybie art. 164 i 165 k.k.w.)*, w: *Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa*, cz. IV, *Wybrane instytucje kodeksu karnego wykonawczego w praktyce penitencjarnej*, „Biuletyn RPO” 2000, nr 42, s. 225.

¹⁵ *Sprawozdanie statystyczne MS-S40r z działalności kuratorskiej służby sądowej na koniec 2019 roku*, Ministerstwo Sprawiedliwości.

¹⁶ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2004, s. 264.

1. Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego – geneza i zakres rozwiązań prawnych

W roku 1997 w nowej kodyfikacji Prawa Karnego Wykonawczego ustawodawca dostrzegając wagę stworzenia warunków do powtórnej inkluzji społecznej osoby opuszczającej zakład karny, po odbyciu kary pozbawienia wolności oraz jej cele, określone w art. 67 § 1 k.k.w. stworzył nową instytucję – przygotowania do życia po zwolnieniu osoby odbywającą karę pozbawienia wolności. Niniejsze rozwiązanie stanowi, swoistą ofertę wsparcia dla skazanego, który prawdopodobnie zetknie się z trudnościami adaptacyjnymi w warunkach wolnościowych.¹⁷

W artykule 164 § 1 k.k.w. ustawodawca przyjął, że „okres do 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub wykonaniem kary stanowi, w miarę potrzeby, czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu, zwłaszcza dla nawiązania kontaktu z kuratorem sądowym lub podmiotem, o których mowa w art. 38 § 1. Okres ten ustala, za zgodą skazanego, komisja penitencyjna”. Natomiast w § 2 cytowanego artykułu ustawodawca przewiduje możliwość tzw. odroczonego warunkowego zwolnienia, stwierdzając: „okres, o którym mowa w § 1, może również wyznaczyć sąd penitencyjny w postanowieniu o udzieleniu lub odmowie warunkowego zwolnienia”. Cytowana instytucja Prawa Karnego Wykonawczego stała się reakcją na osiągnięcia i wypracowaną praktykę przez kuratorów okręgu białostockiego w latach 90. ubiegłego wieku.

Przyjęte rozwiązanie stało się także odpowiedzią na postulaty doktryny, gdyż jak słusznie zauważyła G. Szczygieł, w okresie od opuszczenia zakładu karnego przez skazanego do pierwszego kontaktu z kuratorem powstaje luka w zakresie kontynuowania oddziaływań readaptacyjnych. Zauważalne jest to w sytuacji osoby warunkowo przedterminowo zwolnionej. W omawianym okresie skazany może powrócić do wcześniejszego środowiska – często przestępczego lub nawet dopuścić się kolejnego przestępstwa, nie mając dostatecznej kontroli nad swoim postępowaniem lub nie mając wsparcia z zewnątrz np. ze strony rodziny¹⁸. Zapis artykułu 159 § 2 pkt 1 k.k.w. obliguje skazanego, zwolnionego z zakładu karnego i oddanego pod dozór do zgłoszenia się do kuratora sądowego w sądzie rejonowym swojego miejsca stałego pobytu w terminie 7 dni od zwolnienia z zakładu karnego, lecz często

¹⁷ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 794.

¹⁸ G. Szczygieł, *Společná readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2002, s. 201.

ten obowiązek nie jest realizowany. Realną przeszkodę w szybkim nawiązaniu kontaktu kuratora ze skazanym – jak pokazuje własne dotychczasowa wiedza autora – stanowi długi okres obiegu dokumentów pomiędzy sądem penitencjarnym i sądem rejonowym, w którym będzie realizowany dozór nad warunkowo zwolnionym. Dlatego też w literaturze przedmiotu nieprzypadkowo zwraca się uwagę na rolę przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, jako skutecznego sposobu ograniczania rozmiarów recydywy penitencjarnej, ale także formy pośredniej pomiędzy odbywaniem kary a powrotem do warunków wolnościowych¹⁹. Na fakt zależności powrotności do przestępstwa od poziomu podjętych działań w zakresie readaptacji skazanego jeszcze na etapie odbywania kary zwraca A. Szymanowska w przeprowadzonych badaniach na grupie reprezentatywnej dla wszystkich kategorii skazanych w polskich zakładach karnych²⁰. Realizację opisywanego rozwiązania powierzono kuratorowi sądowemu (kuratorowi dla dorosłych), choć przewidziano także możliwość zaangażowania do niego instytucji wymienionym w art. 38 § 1 k.k.w.

Okres przygotowania do zwolnienia z zakładu karnego, o którym mowa art. 164 § 1 k.k.w. może wyznaczyć Komisja Penitencyjna w zakładzie karnym, w której skazany odbywa karę pozbawienia wolności, po uprzednim wyrażeniu przez niego zgody. Ponadto taki wniosek może także złożyć sam skazany, uznając jego prawo do podmiotowego traktowania oraz prawa do resocjalizacji, a w szczególności uprawnienie wynikające art. 6 k.k.w.²¹ Zgoda skazanego na udział w programie jest jednocześnie nieformalnym przyzwoleniem na współdziałanie z instytucjami, które uczestniczą w jego realizacji²². Z kolei w art. 164 § 2 k.k.w. ustawodawca inicjatywę w tym zakresie przyznaje sądowi penitencjarnemu w sytuacji rozpatrywania wniosku w przedmiocie udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia. Spośród czterech decyzji w związku z rozpatrywanym wnioskiem o warunkowe zwolnienie sąd może orzec:

- „1) warunkowe zwolnienie;
- 2) może odmówić udzielenia warunkowego zwolnienia;

¹⁹ B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Kraków 2000, s. 193.

²⁰ A. Szymanowska, *Więzienie i co dalej*, Warszawa 2003, s. 313.

²¹ G. Szczygieł, *Spoleczna readaptacja skazanych...*, s. 188; M. Kiryluk, *Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu (w trybie art. 164 i 165 k.k.w.)*, w: *Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa*, cz. IV, *Wybrane instytucje kodeksu karnego wykonawczego w praktyce penitencjarnej*, „Biuletyn RPO” 2000, nr 42, s. 356.

²² G. Szczygieł, *Spoleczna readaptacja skazanych...*, s. 188.

3) udzielić warunkowego zwolnienia odraczając jego wykonanie na okres niezbędny do przygotowania do zwolnienia;

4) odmówić warunkowego zwolnienia określając okres przygotowania do zwolnienia, co może stanowić swoistą zapowiedź warunkowego zwolnienia w przypadku osiągnięcia celów wynikających z zapisu art. 164 § 2 k.k.w.”²³.

Okres do 6 miesięcy wyznaczony na przygotowanie do zwolnienia z zakładu karnego stanowi maksymalny czas na wykonanie wszystkich niezbędnych czynności w tym przedmiocie. Jeżeli byłby on krótszy w orzeczeniu sądu to w przypadku zaistnienia takiej potrzeby na podstawie art. 24 § 2 k.k.w. może być wydłużony do górnej ustawowej granicy²⁴.

Przygotowanie osoby pozbawionej wolności do zwolnienia nie może stanowić tylko formy jej sprawdzenia, w szczególności w przypadku orzeczonego tzw. odroczonego warunkowego zwolnienia, na co wcześniej zwracała uwagę część komentatorów oraz orzecznictwo sądów²⁵. Przewiduje ono natomiast wykonanie działań pomocowych na wielu płaszczyznach, a mianowicie: spraw rodzinnych, problemów mieszkaniowych, spraw socjalno-bytowych, problemów natury prawnej, problemów osobistych, np. związanych z uzależnieniem od alkoholu lub środków odurzających²⁶. Z powodzeniem mogą być one kontynuowane w warunkach wolnościowych w przypadku zastosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności²⁷. Możliwość dalszego kontynuowania wcześniej zdefiniowanych założeń readaptacyjnych na późniejszym już etapie dozoru kuratora należy uznać za niezbywalny walor charakteryzowanej instytucji. Potwierdzeniem przytoczonej tezy jest obowiązek przesłania akt zakończonego „programu” kuratorowi sprawującemu dozór w ramach warunkowego przedterminowego zwolnienia²⁸.

²³ A. Kwieciński, *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2011–2014*, Warszawa 2015, s. 27.

²⁴ A. Kwieciński, *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia (art. 164 § 2 k.k.w.) w procesie społecznej readaptacji skazanych*, „Probacja” 2014 nr 1, s. 30.

²⁵ T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 38; A. Kwieciński, *Instytucja odroczonego warunkowego...*, „Probacja” 2014, nr 1, s. 27. Zob. także Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 16 czerwca 1999 r., II Akz 269/99, KZS 1999 z. 6–7, poz. 53, Lex/el nr 38107.

²⁶ A. Fidelus, *Determinanty readaptacji społecznej skazanych*, Warszawa 2012, s. 94.

²⁷ *Ibidem*, s. 102–103.

²⁸ Kuratora obowiązuje do takich działań § 45 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

1.1. Aktualna praktyka w świetle obowiązujących przepisów i własnych doświadczeń

Ustawodawca w § 41 Rozporządzenia z dnia 13 czerwca 2016 roku w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych podjął próbę doprecyzowania zadań kuratora i trybu jego postępowania wobec osoby pozbawionej wolności, przygotowywanej do zwolnienia z zakładu karnego. Wcześniej lukę w tej materii starała się wypełnić doktryna oraz niejednolita praktyka, wypracowana przez kuratorów sądowych wykonujących zadania przygotowania skazanego do zwolnienia z zakładu karnego²⁹.

Znamiennym jest w stosunku do innych zadań wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych miejsce realizacji programu – zakład karny. Administracja zakładu karnego jest zobowiązana do umożliwienia nawiązania kontaktu ze skazanym na terenie zakładu karnego³⁰. Następuje to po wcześniejszym wpływie decyzji Komisji Penitencjarnej do zespołu kuratorskiej służby sądowej – właściwego dla miejsca położenia zakładu karnego, w którym przebywa skazany.

Czynności związane z przygotowaniem osoby skazanej do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, zgodnie z treścią § 42 ust. 1 Rozporządzenia z dnia 13 czerwca 2016 roku w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych wykonuje kurator zawodowy dla dorosłych sądu rejonowego, właściwy dla miejsca położenia zakładu karnego, w którym ona przebywa³¹.

Kurator w początkowej fazie zapoznaje się z dostępną dokumentacją penitencjarną, zawierającą m.in. orzeczenie (orzeczenia) sądu, informacje dotyczące obliczenia kary, opinie, wywiad kuratora, informacje o ewentualnych karach i nagrodach, indywidualnym programem oddziaływania w przypadku odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania³².

²⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969); G. Szczygieł, *Společná readaptácia skazanych...*, Białystok 2002, s. 188–200, W. Liszke, *Przygotowanie skazanego do zwolnienia z zakładu karnego przez kuratora sądowego*, „Probacja” 2009, nr 3–4, s. 113–122.

³⁰ G. Szczygieł, *Společná readaptácia skazanych...*, s. 191.

³¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

³² A. Fidelus, *Metoda tutoringu – wsparcie w procesie autoresocjalizacji osób powracających do życia na wolności*, „Probacja” 2012, nr 1, s. 82–95.

Analiza materiału aktowego daje podstawę do ustalenia etiologii zachowań przestępczych, deficytów rozwojowych, ewentualnych uzależnień, przebiegu procesu oddziaływań wychowawczych w warunkach izolacji więziennej lub uprzednio prowadzonych w warunkach wolnościowych³³.

Po wykonaniu opisanych czynności dochodzi do pierwszego spotkania z uczestnikiem programu. W jego trakcie kurator informuje o celach, zasadach realizacji, dobrowolności udziału w programie (możliwości rezygnacji z udziału w programie na każdym jego etapie) oraz swojej roli w jego realizacji. Wówczas kurator pozyskuje wiedzę od uczestnika o ewentualnych trudnościach readaptacyjnych jakie mogą wystąpić w związku z opuszczeniem zakładu karnego przez skazanego, a których nie będzie mógł w stanie samodzielnie rozwiązać oraz określane są jego potrzeby³⁴. Po wykonaniu opisanych czynności kurator dokonuje stosownych konsultacji z wychowawcą oraz wychowawcą do spraw pomocy postpenitencjarnej co do realnych potrzeb i ewentualnych trudności readaptacyjnych osoby przygotowanej do zwolnienia. W razie braku informacji z miejsca zamieszkania kurator zwraca się do dyrektora zakładu karnego lub sądziego penitencjarnego o zlecenie na podstawie art. 14 § 1 k.k.w. przeprowadzenie wywiadu kuratorowi sądowemu właściwego sądu rejonowego dla miejsca zamieszkania skazanego³⁵. Niestety obecnie kurator sądowy został pozbawiony prawnych możliwości zlecenia przeprowadzenia wywiadu środowiskowego organom postępowania wykonawczego, co negatywnie wpływa na szybkość i sprawność podejmowanych działań.

Inicjowanie powyższej czynności jest zbędne w przypadku realizacji ogólnej dyrektywy, wyrażonej w art. 165 § 3 k.k.w, a mianowicie odbywania kary przez skazanego w zakładzie karnym położonym najbliżej miejsca zamieszkania. Wówczas powyższe ustalenia może poczynić kurator realizujący program. Wyrażona w art. 165 § 3 k.k.w. zasada niestety często nie ma odzwierciedlenia w codziennej rzeczywistości. Kurator realizujący opisywane obowiązki jest wówczas pozbawiony ścisłej współpracy ze środowiskiem rodzinnym skazanego, co z kolei może stanowić skuteczną barierę na drodze do realizacji założonych celów w programie. Na poruszony problem zwraca uwagę A. Kwieciński upatrując przyczyn tego stanu rzeczy w nowelizacji art. 100 k.k.w. z roku 2011³⁶. W świetle

³³ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 549.

³⁴ A. Fidelus, *Determinanty readaptacji społecznej...*, s. 96.

³⁵ W. Liszke, *op. cit.*, s. 117.

³⁶ A. Kwieciński, *Zmiany w prawie karnym...*, s. 82.

tej nowelizacji wymaga się osadzenia skazanego w jednostce „właściwej”. Z tego punktu widzenia należy wnioskować, że podstawę do określenia zakładu karnego, w którym jest wykonywana kara stanowi decyzja klasyfikacyjna. W zaistniałych okolicznościach kurator realizujący czynności przygotowawcze może posiłkować się tylko współpracą kuratorem, instytucjami i organizacjami pomocowymi w miejscu zamieszkania skazanego.

Następnie, na podstawie przeprowadzonej analizy dostępnej dokumentacji oraz zebranych informacji podczas rozmowy z uczestnikiem programu, środowiska rodzinnego, wychowawców, zgodnie z brzmieniem § 41 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 roku w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych kurator formułuje program przygotowania do zwolnienia z zakładu karnego, niejednokrotnie określany terminem „program zwolnieniowy”³⁷. Winien on precyzyjnie określić problemy skazanego oraz sposób ich rozwiązania.

Jednym z istotnych punktów programu stanowi zakres i forma udzielenia planowanej pomocy postpenitencjarnej. Na ten aspekt programu zwraca zapis § 41 pkt 4 cytowanego aktu. Kurator szczegółowo określa zaplanowane zadania i określa podział ról w ich realizacji pomiędzy kuratora i skazanego. Nie powinien on jednak powielać celów sformułowanych przez wychowawcę w Indywidualnym Programie Oddziaływań. Program winien określać także częstotliwość spotkań oraz zasady przekazywania wyników podjętych działań³⁸. Zostają tu wskazane szczegółowe cele do realizacji, terminarz ich wykonania, konkretne działania i formy oraz osoba (kuratora lub uczestnika programu) odpowiedzialna za realizację poszczególnego zadania. Po ostatecznych uzgodnieniach podlega on aprobachie przez samego skazanego. Na dowód tego składa on swój podpis pod tekstem³⁹. Program zostaje sporządzony w trzech egzemplarzach. Jeden egzemplarz programu otrzymuje administracja zakładu karnego. Należy nadmienić, że w przypadku odmowy lub późniejszej pisemnej rezygnacji z udziału w realizowanym działaniu, celowym staje się jego uchylenie decyzją Komisji Penitencjarnej, ponieważ – jak zauważono

³⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969); K. Gucwa-Porębska, *op. cit.*, s. 82.

³⁸ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 551; W. Liszke, *op. cit.*, s. 117.

³⁹ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 550.

wyżej – stanowi on formę oferty, a nie obowiązku⁴⁰. Z odmiennym podejściem do udziału skazanego w omawianych czynnościach mamy do czynienia w sytuacji ustalenia przygotowania do zwolnienia z zakładu karnego na podstawie postanowienia sądu. W odróżnieniu od sytuacji poprzedniej, w tym wypadku nie jest wymagana zgoda samego skazanego na jego realizację⁴¹. Wykonanie postanowień programu wymaga jego aktywnego włączenia w realizację zawartych w nim zapisów. Stanowi on bowiem formę swoistego kontraktu współpracy w realizacji założonych celów pomiędzy skazanym a kuratorem. Jest on bowiem świadomym podmiotem zmian realizowanych przez obie strony kontraktu⁴².

Kurator sądowy w trakcie realizacji programu spełnia rolę projektodawcy, koordynatora, rzecznika skazanego wobec innych instytucji. Motywuje uczestnika do działania, ponieważ to jego osobie są przypisane konkretne działania, np. uzyskanie informacji o wysokości zobowiązań finansowych w kancelarii komorniczej. Istotną rolą kuratora w realizowanym programie jest wzbudzenie w skazanym potrzeby samodzielnego decydowania o swoim przyszłym losie. W tym okresie uczestnik programu powinien aktywnie włączyć się w realizację zaprojektowanych wspólnie z kuratorem zadań. Skazany informuje o zmianach w sytuacji życiowej, mogących mieć istotny wpływ na jego przygotowanie do zwolnienia⁴³. Jednakże kurator nie powinien przejmować obowiązków administracji zakładu karnego lub stawać się mediatorem w konflikcie skazanego ze służbą więzienną. Poza walorami *stricte* praktycznymi, warto zwrócić uwagę na charakter doradczy programu – udzielenie porad w przypadku problemów osobistych i profilaktyczny – rozmowy dotyczące problematyki uzależnień od alkoholu i środków odurzających⁴⁴.

W celu realizacji postanowień programu na podstawie art. 165 k.k.w., dyrektor zakładu karnego może udzielić skazanemu zgody na czasowe opuszczenie zakładu na okres do 14 dni. Stanowi ona bardzo ważny i cenny element realizowanego programu. Zostaje ona udzielona w celu poszukiwania przyszłego zatrudnienia, zakwaterowania, nawiązania pra-

⁴⁰ K. Postulski, *op. cit.*, s. 794.

⁴¹ A. Kwieciński, *Instytucja odroczonego warunkowego...*, s. 31.

⁴² M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 550.

⁴³ G. Szczygieł, *Przygotowanie skazanego do opuszczenia zakładu karnego w trybie art. 164 k.k.w.*, „Ius novum” 2017, nr 2, s. 162.

⁴⁴ Zob. M. Lubińska-Bogacka, *op. cit.*, s. 84; A. Iwanowska, *Przygotowanie skazanych do życia na wolności w trybie art. 164 k.k.w.*, Warszawa 2013, s. 31.

widłowych relacji z rodziną, podjęcia przyszłej nauki szkolnej i innych ważnych spraw osobistych⁴⁵.

W przypadku udzielenia przez dyrektora zakładu karnego powyższej przepustki, skazany na podstawie uprzednio wypracowanego programu otrzymuje harmonogram działań, które winien wykonać podczas pobytu na wolności. Udzielona w tym trybie zgoda na czasowe opuszczenie zakładu karnego ma na celu przygotowanie do samodzielnej egzystencji w warunkach wolnościowych, a mianowicie uzyskanie wiedzy przez uczestnika programu o możliwych formach pomocy w miejscu zamieszkania po zwolnieniu. Zapobiegnie to wytworzeniu się poczucia bezradności i zagubienia w nowej rzeczywistości, po zakończeniu odbywania kary lub po uzyskaniu warunkowego zwolnienia.

Kurator nie ma formalnego uprawnienia do wszczynania postępowania incydentalnego w przedmiocie udzielenia przepustki programowej, co wynika z zapisu art. 173 § 2 pkt 3–9a k.k.w., lecz może zawsze skierować stosowną informację do dyrektora zakładu karnego, w której sugeruje potrzebę jej udzielenia⁴⁶. Dyrektor zakładu karnego przy podejmowaniu decyzji w tej sprawie nie jest związany ustaleniami programu. Po skorzystaniu z udzielonej zgody na czasowe opuszczenie zakładu karnego kurator omawia z uczestnikiem rezultaty wykonanych przez niego działań w okresie pobytu na wolności⁴⁷. W przypadku odmowy udzielenia przepustki programowej w celu załatwienia niezbędnych spraw związanych w miejscu zamieszkania lub przygotowania środowiska rodzinnego na powrót skazanego do miejsca zamieszkania ustawodawca przewidział możliwość w § 42 ust. 3 Rozporządzenia wyznaczenie kuratora zawodowego właściwego sądu rejonowego na miejsce zamieszkania skazanego do przygotowania środowiska rodzinnego na jego powrót. Jest to jednak zapis mało precyzyjny, nie osadzony w żadnej z kategorii spraw prowadzonych przez kuratora realizującego zadania wynikające z powyższego przepisu⁴⁸.

Finalną czynnością w realizacji opracowanego programu przygotowania do zwolnienia jest ocena końcowa jego wyników, tj. sukcesów i niepowo-

⁴⁵ B. Stańdo-Kawecka, *op. cit.*, s. 196.

⁴⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2020, poz. 523 t.j.).

⁴⁷ G. Szczygieł, *Spoleczna readaptacja skazanych...*, s. 208.

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. z 2016 r., poz. 969).

dzeń z perspektywy kuratora, ale także zainteresowanego. Wymieniona ocena może mieć decydujące znaczenie na podjęcie decyzji ze strony kuratora w zakresie złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie na podstawie art. 161 § 2 k.k.w.⁴⁹ Ma ona także znaczenie dla służb penitencjarnych oraz kuratora, który otrzyma dokumentację programu w przypadku uzyskania przez uczestnika warunkowego zwolnienia.

Z realizacją zadania wynikającego z zapisów art. 164 k.k.w. i 165 k.k.w. wiąże się współpraca kuratora z Komisją Penitencjarną, ale także dyrektorem zakładu karnego. Do współpracy z Komisją w trakcie realizacji programu zobowiązuje kuratora zapis § 41 pkt 6 Rozporządzenia⁵⁰. Należy mieć tu na myśli m.in. jego udział w posiedzeniach Komisji Penitencjarnej z głosem doradczym, w myśl art. 75 § 2 k.k.w. Na etapie decyzyjnym w zakresie określenia programu przygotowania skazanego do zwolnienia ma on możliwości wyrażenia swoich sugestii i propozycji. Nadto może informować pisemnie Komisję o problemach związanych z realizacją już prowadzonego programu, np. odmową współpracy ze strony skazanego z kuratorem⁵¹.

Przeprowadzone przez A. Iwanowską badania pokazują, że programy przygotowania do życia po zwolnieniu z zakładu karnego najczęściej były orzekane z uwagi na zgłaszane przez skazanych trudności w zakresie przezwyciężenia problemów w znalezieniu pracy, zamieszkania po zwolnieniu, uzależnienia od alkoholu lub środków psychoaktywnych⁵². Niestety zdarza się, że określane przez Komisję Penitencjarną programy są wynikiem braku wcześniejszego rozeznania w faktycznych intencjach jego potencjalnego uczestnika⁵³. Niejednokrotnie nieuzasadniony zamiar uczestniczenia skazanego w programie przygotowania do zwolnienia wynika z chęci uzyskania przepustki określonej w art. 165 § 2 k.k.w. lub pozyskania w dalszej przyszłości pozytywnej opinii w ramach sporządzanego wywiadu środowiskowego w trybie art. 14 § 1 k.k.w., na cele uzyskania warunkowego zwolnienia⁵⁴. Występują nadto przypadki wnioskowania przez skazanych o określenie programu przygotowania do

⁴⁹ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 556.

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

⁵¹ G. Szczygieł, *Społeczna readaptacja skazanych...*, s. 209; A. Iwanowska, *op. cit.*, s. 106.

⁵² A. Iwanowska, *op. cit.*, s. 106.

⁵³ M. Kiryluk, *op. cit.*, s. 225.

⁵⁴ A. Iwanowska, *op. cit.*, s. 73 tabela nr 23.

zwolnienia z zakładu karnego jedynie z chęci odbywania kary pozbawienia wolności w niedalekiej odległości od miejsca zamieszkania.

Powodzenie opisanych działań zależy także od dobrze skonstruowanej pomocy postpenitencjarnej. Służy ona zapewnieniu podstawowych potrzeb życiowych osobie zwalnianej z zakładu karnego, stanowi istotny składnik działań w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości, ponieważ wzmacnia czynione dotychczas zabiegi wychowawcze i czyni gotowym skazanego do życia zgodnie z obowiązującymi normami⁵⁵. Szczególną rolę w przyznaniu pomocy postpenitencjarnej przypisuje się kuratorowi sądowemu. Przed opuszczeniem zakładu karnego, zgodnie z zapisem § 40 ust. 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości⁵⁶, wymienionej pomocy udziela dyrektor zakładu karnego, lecz zgodnie z zapisem § 41 pkt 4 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych, kurator „(...) współorganizuje pomoc postpenitencjarną przez rozpoznanie potrzeb skazanego i jego rodziny oraz kształtowanie umiejętności samodzielnego rozwiązywania trudności życiowych, współdziałając ze skazanym...”⁵⁷. Efektem finalnym tych działań będzie dostosowanie przyznanej pomocy do faktycznych potrzeb skazanego, dzięki uprzedniemu współdziałaniu z wychowawcą do spraw pomocy postpenitencjarnej oraz kuratorem sądowym w sądzie właściwym dla miejsca zamieszkania skazanego. Oferowana pomoc przy zwolnieniu z zakładu karnego przyjmuje różne formy, poczynając od pomocy rzeczowej po pomoc pieniężną. Ustawodawca w § 39 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 roku w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych przewiduje 14 form wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne oraz ich rodzin.

⁵⁵ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1993, s. 142.

⁵⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości (Dz.U. 2019, poz. 683 t.j.).

⁵⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

2. Potrzeby w zakresie rozwiązań systemowych. Uwagi praktyka

Mimo wyrażonych wielu pozytywnych opinii i oczekiwań, instytucja przygotowania do życia zwolnieniu osoby pozbawionej wolności na podstawie art. 164 k.k.w. po wielu latach jej funkcjonowania jest wykorzystywana marginalnie w readaptacji skazanych opuszczających jednostki penitencjarne.

Powyższa teza jest zgodna z opinią części doktryny uznającej obecne rozwiązania za niedostateczne w kontekście art. 67 k.k.w. i Europejskich Reguł Więziennych⁵⁸. Już na etapie prac legislacyjnych zwrócono uwagę na zbyt krótki okres ustanowiony przez ustawodawcę do wykonania wszystkich niezbędnych działań readaptacyjnych w ramach omawianej regulacji⁵⁹. W miarę upływu czasu od wprowadzenia Kodeksu karnego tych wątpliwości narosło jeszcze więcej. Należy się zgodzić z tezą A. Iwanowskiej, że obecne zapisy regulujące zasady i tryb udziału kuratora w przygotowaniu skazanego do zwolnienia z zakładu karnego są niewystarczające. Enigmatycznie definiują zakres czynności kuratora w całym procesie przygotowania skazanego do zwolnienia⁶⁰. Na dowód sformułowanej tezy można przywołać przykład braku możliwości obligatoryjnego uchylecia decyzji Komisji Penitencjarnej, określającej przygotowanie do życia po zwolnieniu w przypadku wystąpienia braku przesłanek formalnych już w trakcie jego realizacji. Takie przesłanki występują mianowicie w warunkach wydłużenia terminu zakończenia odbywania kary pozbawienia wolności poza termin 6-miesięczny okresu przygotowania do zwolnienia lub utraty uprawnień do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienia. Ma to miejsce w przypadku wprowadzenia kolejnych orzeczeń sądu skazujących na karę pozbawienia wolności. Brak jest także jasno sformułowanych terminów, wyznaczających zakończenie realizacji programu. Ustawodawca w sposób wyraźny nie określił daty zakończenia realizacji przygotowania do zwolnienia. Rodzi to pytanie, czy data

⁵⁸ M. Płatek, *Wybrane instytucje Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku w świetle Europejskich Reguł Więziennych z 11 stycznia 2006 roku*, w: *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G. Szczygieł, Białystok 2009, s. 124.

⁵⁹ L. Bogunia, *Aktualne regulacje dotyczące zwolnienia z zakładów karnych i warunków udzielania im pomocy w Polsce*, w: *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, Tom V*, red. L. Bogunia, Wrocław 2000, s. 133.

⁶⁰ A. Iwanowska, *op. cit.*, s. 35.

zakończenia realizacji programu winna być tożsama z terminem zakończenia odbywania kary lub uzyskaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności? W literaturze dostrzega się taką możliwość tylko w sytuacji udzielenia przez sąd penitencjarny tzw. odroczonego warunkowego przedterminowego zwolnienia. Wówczas, w powołanych wyżej przypadkach, może mieć zastosowanie także art. 24 § 1 k.k.w.⁶¹.

W myśl art. 41 § 2 k.k.w., w społecznej readaptacji skazanych zachodzi potrzeba wprowadzenia szczegółowych regulacji prawnych w zakresie procedury współdziałania organu realizującego program z innymi instytucjami uczestniczącymi. Do potrzeb realizacji programu należy dostosować inne przepisy Kodeksu karnego wykonawczego. Można odnieść wrażenie, że po wielu latach od wprowadzenia omawianej instytucji zatrzymaliśmy się w połowie drogi w realizacji podjętych zamierzeń.

Dlatego też w dalszej części artykułu odniosę się do zarysowanej wyżej tezy, wskazując na kolejne istotne niedoskonałości opisywanej instytucji. Zaproponuję także możliwości ewentualnych rozwiązań.

2.1. Kurator dla dorosłych wykonujący obowiązki na terenie zakładu karnego – zasady wyznaczania kuratora sądowego do przeprowadzenia „programu przygotowania do życia skazanego po zwolnienia z zakładu karnego”

§ 43 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 roku w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych stwarza możliwość „wyznaczenia przez kierownika zespołu kuratora zawodowego do spraw związanych z opracowywaniem programów wolnościowych dla skazanych objętych okresem przygotowania do życia po zwolnieniu z zakładu karnego i do stałych kontaktów z administracją zakładu karnego, uwzględniając jego wykształcenie, umiejętności i przeszkolenie”⁶². Dotychczasowa praktyka pokazuje, że powyższy zapis pełni wielokrotnie rolę tylko deklaracyjną. O podziale obowiązków kuratorów w zespole nadal w głównej mierze decydują względy wynikające z potrzeby równego podziału spraw

⁶¹ B. Myrna, *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia skazanych w postępowaniu karnym wykonawczym*, w: *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, Tom XLVIII*, red. T. Kalisz, Wrocław 2018, s. 80.

⁶² *Ibidem*.

i swobodna decyzja kierownika zespołu⁶³. To prowadzi – niejednokrotnie, jak pokazuje praktyka – do kształtowania się zasady, w ramach której wszyscy kuratorzy zawodowi dla dorosłych w zespole wykonują zadania na podstawie art. 164 k.k.w. według kolejności wpływu spraw. W tym miejscu należy zaznaczyć, że nie każda osoba ma predyspozycje i odpowiednie przygotowanie merytoryczne do realizacji zadań na terenie zakładu karnego. To z kolei prowadzi to do sytuacji, w której obowiązki na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego niejednokrotnie podejmują osoby nie mające odpowiedniej praktyki i wiedzy o zasadach i procedurach jego funkcjonowania.

Jest to w pewnej sprzeczności do cytowanego wyżej przepisu, który stwarza możliwości wykreowania specjalizacji w ramach zespołu kuratorów, powierzając wykonanie omawianych czynności kuratorowi posiadającemu predyspozycje, wiedzę i doświadczenie. Dlatego też nieprzypadkowo w literaturze, jak i coraz częściej w powszechnym odbiorze, spotykamy się terminem „kuratora penitencjarnego”⁶⁴.

Należy zauważyć, że kurator swoje czynności w ramach art. 164 k.k.w. wykonuje w innych warunkach od tych, w których na co dzień pracuje kurator dla dorosłych realizując pozostałe swoje obowiązki. W tym przypadku, swoje zadania wykonuje on na terenie jednostki zamkniętej – zakładu karnego, aresztu śledczego. Każda jednostka zamknięta kieruje się własnymi regulacjami i porządkiem. Występują tam zjawiska i procesy charakterystyczne dla instytucji totalnej, jak proces adaptacji do zastanych warunków, oparty na chłodnej kalkulacji⁶⁵. W zakładzie karnym osoba pozbawiona wolności przechodzi różne procesy: prizonizacji, syndromu wyuczonej bezradności, stygmatyzacji. Życie w warunkach uwięzienia zawęża niejednokrotnie spojrzenie na otoczenie, które postrzega wycinkowo⁶⁶. Znajomość zasad funkcjonowania jednostki penitencjarnej – organizacji, obowiązujących regulacji, występujących procesów przystosowawczych i potrzeb w zakresie readaptacji skazanych, pozbawionych wolności

⁶³ Uprawnienia w tym zakresie definiuje art. 41 pkt 5 ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

⁶⁴ Zob. G. Szczygieł, *Spółeczna readaptacja skazanych...*, Białystok 2002, s. 209, M. Lubńska-Bogacka, *op. cit.*, s. 83.

⁶⁵ E. Goffman, *Charakterystyka instytucji totalnych*, w: *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa 1975, s. 165–166.

⁶⁶ A. Kieszowska, *Pedagogiczny wymiar probacji wobec osób skazanych warunkowo przedterminowo zwolnionych*, „Probacja” 2011, nr 4, s. 99.

– w pracy kuratora na terenie zakładu karnego jest niezbędna. Dlatego też posiadana wiedza dotycząca tej problematyki oraz predyspozycje psychiczne winny decydować o wyznaczeniu kuratora zawodowego, który w zakresie swoich obowiązków miałby wykonywać programy przygotowania do zwolnienia osób pozbawionych wolności.

Zarysowany pokrótce praktyczny stan sposobu wyznaczania osoby kuratora do realizacji omawianego zadania wskazuje na konieczność stworzenia ostatecznych uregulowań na poziomie obowiązującej ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 roku⁶⁷. Zamiar ten winien być poprzedzony debatą nad możliwościami wdrożenia do polskiego systemu readaptacji skazanych przywołanej wyżej instytucji kuratora penitencjarnego, z wyraźnie określonym zakresem obowiązków i uprawnień.

2.2. Współpraca kuratora sądowego z Komisją Penitencjarną

Ustawodawca dostrzegł potrzebę współpracy kuratora sądowego wykonującego swoje obowiązki na terenie jednostki penitencjarnej z organami mającymi w swojej gestii podejmowanie decyzji, wiążących się z kierunkiem oddziaływań w stosunku do osoby pozbawionej wolności, czego przykładem jest zapis § 41 pkt 6 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych z dnia 13 czerwca 2016 roku⁶⁸. To właśnie Komisja Penitencyjna za zgodą skazanego ustala czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu poprzez nawiązanie kontaktu z kuratorem sądowym lub podmiotami wymienionymi w art. 38 § 1. Tym samym bezdyskusyjną ze strony kuratora wydaje się współpraca z tym organem. Na ten aspekt współpracy zwraca uwagę doktryna, uznając za wskazany udział w posiedzeniach Komisji Penitencjarnej kuratora, który przed podjęciem decyzji przez ten organ jest w stanie ukazać skazanemu charakter i formy przyszłej współpracy oraz może pomóc w zdefiniowaniu przez niego problemów, będących przedmiotem tej współpracy⁶⁹. To natomiast pozwala na podjęcie świadomej decyzji przez skazanego o udziale w programie przygotowania do

⁶⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

⁶⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

⁶⁹ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 549.

zwolnienia z zakładu karnego. Uzyskuje on, już w momencie podejmowania decyzji przez Komisję Penitencjarną, pełną wiedzę ze strony kuratora uczestniczącego w jej posiedzeniu o charakterze planowanych wobec niego działań.

W tym miejscu należy zauważyć, że charakter i formy udziału kuratora sądowego w posiedzeniach Komisji Penitencjarnej na chwilę obecną nie mają dostatecznego umocowania w obowiązujących przepisach. Powołany wcześniej zapis § 41 pkt 6 nie dookreśla zasad i form współpracy, nie wyczerpuje formułowanych w tym zakresie oczekiwań. Przepisy Kodeksu karnego wykonawczego odsyłają tu do zapisu art. 75 § 2 k.k.w., w brzmieniu którego dyrektor zakładu karnego może zapraszać do udziału w pracach Komisji inne osoby godne zaufania i instytucje wymienione w art. 38 § 1 k.k.w. Jest to bardzo enigmatyczne zaproszenie ze strony Komisji do współpracy kuratora sądowego. Zasady, cele i charakter współpracy kuratora z wymienionym organem winny być określone w jednym z kolejnych paragrafów artykułu 164 k.k.w. Należałoby wyraźnie sprecyzować zadania kuratora i Komisji w ramach prowadzonej współpracy.

2.3. Przepustka programowa na podstawie art. 165 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego

Ustawodawca założył, że realizacja programu przygotowania do życia po zwolnieniu z zakładu karnego będzie odbywała się w jednostce najbliższej położonej od miejsca zamieszkania uczestnika programu (art. 165 § 1 k.k.w.). Wówczas będzie on mógł on skorzystać za zgodą dyrektora ze zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego na okres do 14 dni, w celu podjęcia starań związanych ze stworzeniem możliwości ponownego zamieszkania w dotychczasowym środowisku lokalnym, uzyskania zatrudnienia, podjęcia po zwolnieniu leczenia (art. 165 § 2 k.k.w.). Upřednio jednak należy dokonać oceny prezentowanych postaw przez skazanego w okresie odbywania kary pozbawienia wolności, co uzasadniałoby, że w okresie pobytu poza zakładem karnym będzie on przestrzegał porządku prawnego⁷⁰. Następuje to poprzez sporządzenie prognozy kryminologiczno-społecznej, jeśli wcześniej nie korzystał z innych form związanych z czasowym opuszczeniem zakładu karnego. W przypadku jednak „odroczonego warunkowego zwolnienia” w stosunku do uczest-

⁷⁰ B. Myrna, *op. cit.*, s. 80.

nika programu należy *a priori* przyjąć pozytywną prognozę kryminologiczno-społeczną⁷¹.

Decyzja dyrektora na czasowe opuszczenie zakładu karnego w trybie art. 165 § 2 k.k.w. powinna mieć formę pisemną, na którą skazanemu przysługuje skarga w trybie 7 k.k.w. w przypadku odmownego rozstrzygnięcia. Jest to decyzja uznaniowa, lecz powinna opierać się na ustaleniach faktycznych⁷².

Przepustka programowa stanowi bardzo ważny wkład w przygotowanie do zwolnienia. Winna ona być elementem kontraktu, zawartego w ramach realizowanego programu. Dzięki jej udzieleniu uczestnik może samodzielnie realizować poszczególne punkty założonych celów⁷³. Oczywiście nadzór nad sposobem ich realizacji sprawuje kurator prowadzący program.

Zapis artykułu 165 § 2 k.k.w., w kontekście jego roli w realizacji programu należy uznać za wadliwie skonstruowany, na co wskazuje sporadyczność wykorzystania. To z kolei daje powód do zmiany redakcji omawianego przepisu. Nowe jego brzmienie powinno zmierzać w kierunku obligatoryjności stosowania, w oparciu o precyzyjnie sformułowane przesłanki. Należałoby uzupełnić jego treść o możliwość formalnego inicjowania postępowania w tym zakresie przez kuratora sądowego. Dotychczasowe badania G. Szczygieł dotyczące częstotliwości udzielania zgody na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego w trybie art. 165 § 2 k.k.w w latach **1999–2013** wykazały sporadyczność jej wykorzystania w procesie readaptacji skazanych i zgoda ta kształtowała się w stosunku do pozostałych czterech form zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego zaledwie na poziomie od **0,53%** do **1,32%**⁷⁴.

W tym miejscu jednak należy zgodzić się z poglądem J. Koreckiego, że najlepsze efekty udzielenia takiej przepustki można uzyskać, jeśli uczestnik programu odbywa na tym etapie karę w zakładzie karnym położonym najbliżej swojego miejsca zamieszkania, jeżeli jednak istnieją możliwości powrotu do dotychczasowego miejsca zamieszkania. Zdaniem tego badacza, bez spełnienia tego warunku możemy mówić o iluzoryczności programu przygotowania do zwolnienia⁷⁵. W tym miejscu należy wspomnieć także

⁷¹ G. Szczygieł, *Przygotowanie skazanego do...*, s. 162.

⁷² *Ibidem*, s. 163.

⁷³ M. Kokorzecka-Piber, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 553.

⁷⁴ B. Szczygieł, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2013, s. 206.

⁷⁵ J. Korecki, *Przygotowanie do wolności skazanych odbywających kary długoterminowe*.

o skuteczności podejmowanych działań ze strony kuratora w sytuacji odbywania kary przez uczestnika programu w niedalekiej odległości od swojego miejsca zamieszkania. Podejmowane przez niego czynności w takich warunkach mogą spotkać się ze zdecydowanie lepszymi efektami. Wykonując swoje obowiązki w środowisku lokalnym skazanego dysponuje on szerszą wiedzą o jego możliwościach powrotu do miejsca zamieszkania, ewentualnych trudnościach. Poprzez codzienną współpracę z instytucjami pomocy społecznej, opieki zdrowotnej, samorządu, organizacjami niosącymi pomoc osobom skazanym w okręgu właściwym dla miejsca zamieszkania uczestnika programu, ma on lepsze możliwości do skonstruowania oferty pomocowej. To jednak wymagałoby powrotu do pierwotnego brzmienia art. 100 k.k.w.

2.4. Dokumentowanie programu przygotowania do zwolnienia z zakładu karnego

Przyjmując, że program przygotowania do zwolnienia stanowi pewną formę kontraktu, który na wstępie jest ustalany przez obie strony, a następnie wdrażany do realizacji, należy przyjąć, że wymaga on formy pisemnej. Na obowiązek dokumentowania podejmowanych czynności zwraca zapis § 45 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych z dnia 13 czerwca 2016 roku, który mówi o dokumentacji zgromadzonej przez kuratora sądowego w związku z przygotowaniem skazanego do zwolnienia z zakładu karnego. W myśl zapisu § 524 ust. 8 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej przewidziano prowadzenie kontrolki (rejestr) „Ps” w zespołach kuratorskich dla spraw związanych z przygotowaniem do zwolnienia⁷⁶. Ustawodawca nie określił jaką formę i charakter miała-by przyjąć prowadzona dokumentacja. W odróżnieniu do opracowanych wzorów formularzy sprawozdań z dozoru, karty czynności dozoru, to w przypadku omawianej instytucji nie dokonano jakichkolwiek ustaleń.

Opolska koncepcja warunkowego zwolnienia, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 22–23, s. 58–59.

⁷⁶ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS.2019.138 z dnia 2019.06.21).

Skutkiem tego jest ukształtowanie się licznych odmiennych w skali kraju praktyk dokumentowania podejmowanych czynności przez kuratorów. Dokonane ustalenia pokazują, że w niektórych sądach zostały opracowane stosowne formularze programów, w innych sądach są to doraźne notatki, obrazujące poczynione ustalenia i planowane zadania. Ten stan – jak na to wskazuje analiza spraw z innych sądów – niestety może wpływać negatywnie na kontynuowanie programu w przypadku przetransportowania uczestnika programu do innego zakładu karnego, a co za tym idzie przekazania dokumentacji realizowanego programu do innego sądu, gdzie funkcjonuje odmienna forma dokumentowania podejmowanych czynności.

Dlatego – podobnie jak w przypadku dokumentowania czynności dozoru – zachodzi potrzeba ujednolicenia zasad i form prowadzonych działań. W tym miejscu widoczna jest potrzeba opracowania urzędowych formularzy, takich jak pouczenie uczestnika programu czy ankieta osobopoznawcza uczestnika. Zawierać ona powinna niezbędne dane o uczestniku, jego dotychczasowych trudnościach readaptacyjnych. Najważniejszym jednak dokumentem będzie formularz programu, obrazujący cele, charakterystykę planowanych działań, sposoby ich realizacji z wyróżnieniem podziału czasowego.

Ostatnim problemem wiążącym się z dokumentacją prowadzoną w ramach czynności przygotowania skazanego do zwolnienia z zakładu karnego jest miejsce jej przechowywania. Ustawodawca w § 45 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 roku uwzględnił w tym wypadku tylko jedną sytuację, a mianowicie zgromadzona w sprawie dokumentacja jest przekazywana do sądu, w którym będzie wykonywany dozór w przypadku uzyskania warunkowego zwolnienia przez uczestnika programu.

Obecnie zachodzi potrzeba uregulowania zasad przechowywania teczek spraw „Ps”, dokumentujących zrealizowany program, w szczególności do skazanych, którzy opuścili zakład karny w związku z odbyciem kary w całości.

2.5. Współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz środowiskiem lokalnym miejsca zamieszkania uczestnika programu

Na potrzebę współpracy kuratora sądowego lub innej instytucji realizującej czynności na podstawie art. 164 k.k.w. z podmiotami realizującymi zadania związane ze społeczną readaptacją skazanych ustawodawca zwraca uwagę w cytowanym wcześniej Rozporządzeniu Ministra Sprawiedli-

wości w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych z dnia 13 czerwca 2016 roku (§ 41 pkt 5)⁷⁷. Z lektury przepisu można wnioskować, że są to także instytucje przywołane w art. 41 § 2 k.k.w., które w zakresie swoich zadań mają udział w społecznej readaptacji skazanych. Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza współpraca z instytucjami i organizacjami prowadzącymi ośrodki dla osób opuszczających zakłady karne i areszty śledcze zagrożone bezdomnością. W większości przypadków to właśnie osoby zagrożone bezdomnością, niemające wsparcia w rodzinie i środowisku lokalnym, są beneficjentami programu przygotowania do zwolnienia z zakładu karnego. Placówki nakierowane na pomoc byłym więźniom wówczas spełniają szczególną rolę w ich późniejszej readaptacji. Stanowią one nieocenioną pomoc w pracy kuratora ze skazanym. Poza zapewnieniem podstawowych potrzeb życiowych, dzięki prowadzonym programom readaptacyjnym, wzmacniają kompetencje społeczne swoich podopiecznych. Na wyciągnięcie takich wniosków pozwala analiza badawcza działań podejmowanych wobec osób, które opuściły zakłady karne i zamieszkały w Małopolskim Centrum Integracji Społecznej „Pro Domo”⁷⁸.

Niestety w przygotowaniu skazanego do zwolnienia z zakładu karnego nadal brakuje wypracowanego spójnego modelu współpracy instytucji: kuratora sądowego, służby więziennej i służb socjalnych⁷⁹. Zachodzi potrzeba podjęcia skonsolidowanych działań w celu stworzenia spójnego systemu wsparcia osób opuszczających zakłady karne⁸⁰. Skuteczną readaptację na poziomie lokalnym zapewni system pomocy i wsparcia wraz z ośrodkiem koordynującym⁸¹.

⁷⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

⁷⁸ K. Gucwa-Porębska, *op. cit.*, s. 174–195.

⁷⁹ P. Szczepaniak, *Aktualne problemy współpracy służb: socjalnej i penitencjarnej*, w: *Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, red. W. Ambrozik P. Stępiak, Poznań – Warszawa – Kalisz 2004, s. 422.

⁸⁰ P. Szczepaniak, *Inspiracje inkluzji społecznej dla resocjalizacji i penitencjarystyki*, „Profilaktyka społeczna i resocjalizacja” 2014, nr 24, s. 166.

⁸¹ K. Gucwa-Porębska, *op. cit.*, s. 166.

Zakończenie

Dokonana w pierwszej części artykułu ogólna analiza instytucji przygotowania do zwolnienia osoby pozbawionej wolności na podstawie art. 164 k.k.w. ukazuje jej doniosłość dla sprawnego procesu inkluzyjnej osoby pozbawionej wolności. Stanowi jeden z członów szeroko rozumianej resocjalizacji inkluzyjnej, którą należy definiować w kategoriach rozwiązań, które zmierzają do ponownego włączenia osoby pozbawionej wolności w nurt życia społecznego. Należy tu mieć na myśli działania wielopłaszczyznowe, które są realizowane na różnych obszarach życia jednostki: życie duchowe, funkcjonowanie w środowisku rodziny, sąsiedzkim⁸². Osoba kuratora zawodowego lub instytucji wymienionej w art. 38 § 1 k.k.w. winna być „tutorem”, dostrzegającym w uczestniku programu człowieka transgresyjnego – aktywnego sprawcę siebie i własnej biografii⁸³. Z tym łączyć się winny uprzednio wypracowane procedury postępowania ze strony kuratora „tutora”. Niestety do chwili obecnej nie zostały one stworzone. Z kolei wyżej przywołane przepisy stanowią fragmentaryczny zarys działań, jakie kurator winien podejmować w ramach realizacji zadania związanego z przygotowaniem skazanego do zwolnienia z zakładu karnego.

Obecne doświadczenia, wynikające z analizy aktowej podobnych spraw z obszaru sądów w Polsce ukazują, że stosowanie procedur postępowania kuratorów w realizacji tego zadania jest często odmienne. Na tym tle w artykule zaprezentowano stosowaną praktykę przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego przez kuratorów w II Zespole Kuratorskiej Służby Sądowej we Włocławku. Może ona stanowić podstawę do dalszej dyskusji nad wdrożeniem jednolitego modelu pracy w przygotowaniu osoby pozbawionej wolności do zwolnienia z zakładu karnego, którego w dalszym ciągu na poziomie krajowym nie wypracowano.

W tym miejscu coraz głośniejsze brzmi jeszcze postulat pochylenia się nad systemowym potraktowaniem pracy kuratora zawodowego dla dorosłych na terenie zakładu karnego i aresztu śledczego. Należy mieć tu na myśli powrót do zapoczątkowanej w okręgu białostockim w latach 90. XX wieku idei „kuratora penitencjarnego”. Ustawowe wprowadzenie tej instytucji do systemu readaptacji skazanych pozwoliłoby kompleksowo uregu-

⁸² A. Fidelus, *W stronę resocjalizacji*, „Probacja” 2011, nr 2, s. 73.

⁸³ A. Fidelus, *Metoda tutoring...*, s. 82–95.

lować cele, zadania oraz procedury pracy kuratora z osobą pozbawioną wolności.

Realizacja wyżej sformułowanych postulatów winna stanowić podstawę do dalszych prac nad wypracowaniem spójnego systemu społecznej readaptacji skazanych, w który poza Służbą Więzienną i Kuratorską Służbą Sądową aktywnie zostaną zaangażowane wszystkie instytucje i organizacje określone w art. 41 § 2 k.k.w, poprzez określenie szczegółowych zadań i kompetencji w procesie readaptacji skazanych osób opuszczających zakłady karne i areszty śledcze.

Bibliografia

Literatura

Ambrozik W., *Proces readaptacji społecznej i jego istota*, w: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna. Tom 2*, red. B. Urban, J.M. Stanik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 182–183.

Bogunia L., *Aktualne regulacje dotyczące zwolnienia z zakładów karnych i warunków udzielania im pomocy w Polsce*, w: *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, Tom V*, red. L. Bogunia, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000, s. 133–140.

Fidelus A., *Determinanty readaptacji społecznej skazanych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

Fidelus A., *Metoda tutoring – wsparcie w procesie autoresocjalizacji osób powracających do życia na wolności*, „Probacja” 2012, nr 1, s. 82–95.

Fidelus A., *W stronę resocjalizacji*, „Probacja” 2011, nr 2, s. 70–86.

Goffman E., *Charakterystyka instytucji totalnych*, w: *Elementy teorii socjologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1975, s. 151–176.

Gucwa-Porębska K., *Formy wsparcia dla osób skazanych przedterminowo opuszczających zakłady karne*, Impuls, Kraków 2015.

Iwanowska A., *Przygotowanie skazanych do życia na wolności w trybie art. 164 k.k.w.*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2013.

Kacprzak A., *Współczesne aspekty resocjalizacji przestępców w wybranych krajach europejskich*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia sociologica” 2017, nr 62, s. 63–81.

Kępińska-Jakobsen M., *Służby probacyjne i więzienne w Danii – analiza statystyczno-organizacyjna*, w: *Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej*

w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość. Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Ustka 15–17 czerwca 2009 roku, red. K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski T. Jedynak, Impuls, Kraków 2010, s. 260–276.

Kieszkowska A., *Inkluzyjno-katalektyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*, Impuls, Kraków 2012.

Kieszkowska A., *Pedagogiczny wymiar probacji wobec osób skazanych warunkowo przedterminowo zwolnionych*, „Probacja” 2011, nr 4, s. 95–110.

Kiryluk M., *Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu (w trybie art. 164 i 165 k.k.w.)*, w: *Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa*, cz. IV, *Wybrane instytucje kodeksu karnego wykonawczego w praktyce penitencjarnej*, „Biuletyn RPO” 2000, nr 42.

Kokorzecka-Piber M.K., Stasiak K., *Przygotowanie skazanego do życia na wolności*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. K. Stasiak, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 534–574.

Korecki J., *Przygotowanie do wolności skazanych odbywających kary długoterminowe. Opolska koncepcja warunkowego zwolnienia*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 22–23, s. 45–62.

Kwieciński A., *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia (art. 164 § 2 k.k.w.) w procesie społecznej readaptacji skazanych*, „Probacja” 2014, nr 1, s. 21–35.

Kwieciński A., *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2011–2014*, C.H. Beck, Warszawa 2015.

Liszke W., *Przygotowanie skazanego do zwolnienia z zakładu karnego przez kuratora sądowego*, „Probacja” 2009, nr 3–4, s. 113–122.

Lubińska-Bogacka M., *Problemy readaptacji skazanych i pomoc w ich resocjalizacji*, Petrus, Kraków 2017.

Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Impuls, Kraków 2004.

Myrna B., *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia skazanych w postępowaniu karnym wykonawczym*, w: *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, Tom XLVIII*, red. T. Kalisz, Wrocław 2018, s. 69–82.

Pawela S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1993.

Płatek M., *Wybrane instytucje Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku w świetle Europejskich Reguł Więziennych z 11 stycznia 2006 roku*, w: *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G. Szczygieł, Temida 2, Białystok 2009, s. 105–124.

Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Stańdo-Kawecka B., *Prawne podstawy resocjalizacji*, Zakamycze, Kraków 2000.

Szczepaniak P., *Aktualne problemy współpracy służb: socjalnej i penitencjarnej*, w: *Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, red. W. Ambrozik P. Stępnia, UAM, Centralny Ośrodek Szkolenia SW, Poznań – Warszawa – Kalisz 2004, s. 415–425.

Szczepaniak, P., *Inspiracje inkluzji społecznej dla resocjalizacji i penitencjarystyki*, „Profilaktyka społeczna i resocjalizacja” 2014, t. 24, s. 143–169.

Szczygieł B., *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego w polskim systemie penitencjarnym*, Temida 2, Białystok 2013.

Szczygieł G., *Przygotowanie skazanego do opuszczenia zakładu karnego w trybie art. 164 k.k.w.*, „Ius novum” 2017, nr 2, s. 155–167.

Szczygieł G., *Społeczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, Temida 2, Białystok 2002.

Szymanowska A., *Więzienie i co dalej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.

Szymanowski T., Świda Z., *Kodeks karny wykonawczy Komentarz*, Librata, Warszawa 1998.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości (Dz.U. 2019, poz. 683 t.j.).

Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2020, poz. 523 t.j.).

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS.2019.138 z dnia 2019.06.21).

Orzecznictwo

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 16 czerwca 1999 r., II Akz 269/99, KZS 1999, z. 6-7, poz. 53, Lex/el nr 38107.